

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

חנוכה

(חלק טו — שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

שנת המאה ועשרים להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת מקץ, שבת חנוכה, כד"ל כסלו, ה'תשפ"ב (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

חנוכה

366

נחלקים, בכללות, לשלש לשונות אלו (כדלקמן);

ובזה גופא – בלשון רביים: „תשועות . . נסים . . נפלאות” – כי המאורעות של ימי חנוכה כוללים כמה וכמה עניני ישועה מכל הסוגים.

ובזה מתיישבת קושיא (חזקה) נוספת בנוגע לזכרון נס חנוכה:

בנס פורים ישנו חיוב להזכיר את ההצלה והישועה מהמן הרשע כו' הן ביום והן בלילה⁵; משא"כ בחנוכה, בנצחון על היוונים – שאף הוא היה נס (ויתר על כן – נס גלוי: „מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו"ו"ו⁶, להבדיל מנס פורים שהיה נסתר בסדרי הטבע) – אין מזכירין את הנס בלילה מלבד באמירת „ועל הנסים” בערבית ובברכת המזון;

וכיון ש(א) תפלת ערבית רשות⁷, ו(ב) אין חיוב לאכול פת ב(ליל) חנוכה* –

-
- (5) מגילה ד, א. רמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ג. טושו"ע אור"ח סתרפ"ז ס"א.
 (6) נוסח „ועל הנסים” דחנוכה.
 (7) ברכות כז, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו. טאו"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ז אור"ח ר"ס פט.
 (8) כי גם את"ל שיש חיוב משתה ושמתה, וגם חיוב לעשות סעודה* – הרי אין החיוב דוקא בליל חנוכה.
-

(* ראה מרדכי הובא בדרכי משה אור"ח סתר"ע. ב"ח שם. יש"ש לבק"פ פ"ז ס"ז. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 142 ואילך.

א. בנוסח „הנרות הללו” מצינו שלש לשונות – „(הנרות הללו אנו מדליקין) על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות”¹; ושוב, בסיום „הנרות הללו”, חוזרים ואומרים שלש לשונות אלו – אבל בסדר אחר²: להודות ולהלל לשמך הגדול על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך.

וצריך להבין: מהו הטעם לשינוי סדרן של שלש הלשונות?

ב. ב„הנרות הללו” מוזכרים (לא רק „נסידך”, כי אם) גם „נפלאותיך” ו„ישועותיך”, ומוכח מזה, שמצות הדלקת נר חנוכה אינה זכר לנס תרן השמן בלבד³ [כי נס פך השמן אינו בגדר „ישועות”] –

אלא גם לכל סוגי הישועות שעשה הקב"ה בימים ההם בזמן הזה⁴, אשר

-
- (1) כ"ה במס' סופרים פ"כ ה"ו לפנינו. טאו"ח סתרע"ו. וכ"ה בסידור אדה"ז. ובכמה סידורים וכו' הוא בשינוי סדר, הוספות כו'. ואכ"מ.
 (2) כ"ה בסידור אדה"ז [ובס' שלה"י יעב"ץ ועוד]. ובמס' סופרים שם [וכ"ה בטאו"ח שם. ובכ"מ] מקדים „נפלאותיך” ל„נסידך”. ובכמה סידורים הוא בעוד שינוים. ואכ"מ.
 (3) אף ש(כמובן) זהו עיקר הזכרון דהדלקת נ"ח.
 (4) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג. ועיין לשון הרמב"ם שם פ"ד הי"ב: להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודי' לו על הנסים שעשה לנו. ולהעיר משבת (כג, א): נשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס, וברש"י שם: ועל יד אשה נעשה הנס.

בכך הוא שונה: הסוג „נסים” הוא הראשון לעורר באדם את ענין ההודיה וההילול לה, לאחריו – הסוג „נפלאות”, ורק לבסוף הסוג „תשועות”.

ד. והביאור בזה – בהקדים החילוק בתוכן שבין תשועות, נסים ונפלאות:

כשאדם יוצא למלחמה באחר, שכחותיו הם בערך (על-פי סך-הכל של הכמות והאיכות יחדיו¹²) לשל, נזקק (גם) הוא לישועת ה' כדי לנצח, כי על-פי הטבע, פעמים צד זה גובר ופעמים זולתו – אבל נצחון וישועה אלו הם באופן הנראה כענין טבעי, ולא כנס שלמעלה מהטבע, כי על-פי הטבע היה ביכולתו לנצח כשם שהדבר היה ביכולת הצד שכנגדו.

נס הוא ישועה והצלה שלמעלה¹³ מדרך הטבע, היפך גדרי העולם; לדוגמא: נצחון במלחמה כאשר הצד המנצח חלש הרבה יותר, או אף שלא בערך, מהצד שכנגדו, כך שבדרך הטבע לא יתכן שינצח במלחמה – נצחון כזה הוא נס, למעלה מהטבע.

נפלאות הם ענינים המעוררים „פליאה” אצל כל רואיהם. אין הם נסים גלויים, שכן אפשר להסבירם כמאורעות שקרו בדרך הטבע, ומכל מקום הם אירועים מיוחדים היוצאים מכלל¹⁴ ההנהגה הרגילה. ולכן הם מעוררים „פליאה” – זהו ענין נפלא.

(12) ראה פרש"י לך יד, ט.

(13) ראה פרש"י חוקת כא, ח.

(14) ראה פרש"י וארא ת, יח. ולהעיר ממרוזל (נדה לא, א) דעל סוג הנסים ש„אפילו בעל הנס אינו מכיר” בו נאמר (תהלים עב, יח) „עושה נפלאות לבדו”. וראה לקמן הערה 16, 36.

נמצא, שאין חיוב הכרחי להזכיר את נס נצחון המלחמה בליל חנוכה.

ועל-פי הנ"ל מובן הדבר בפשטות: הדלקת נר חנוכה היא זכרון (לא רק לנס פך השמן, כי אם גם) לכל הנסים דימי החנוכה;

וכמו שמצינו¹⁰, שאחת הדרכים לציין זכרון והלל לה' היא על-ידי הדלקת נרות¹¹.

ג. זהו גם הטעם לשינוי סדר שלש הלשונות שב„הנרות הללו”:

בתחילה מדובר על שלשת סוגי ההצלה והישועה וכו', „שששית לאבותינו בימים ההם” – ולכן הסדר הוא „על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות”, כי כך היה סדר המאורעות – בתחילה „תשועות”, אחר כך „נסים” ולבסוף „נפלאות”;

משא"כ בסיום „הנרות הללו”, תוכן הזכרת שלשת סוגים אלו הוא היותם מעוררים בנו את הרגש „להודות ולהלל לשמך הגדול” – והסדר

(9) ובפרט שאם לא אמר ועל הנסים בתפלה או ברהמ"ז – אין מחזירין אותו (טושו"ע או"ח סתרפ"ב ס"א. וראה שו"ת צ"צ שער המילואים ס"א).

(10) ראה סנהדרין לב, ב בתוד"ה קול. ובתרגום ירמ"י כה, י: דמשבחין בניהור בוצין.

וראה לקמן ע' 534 (ובארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 236 ואילך), שי"ל שהכוונה ב„והדליקו נרות בחצרות קדשך” (נוסח ועל הנסים) היא לנרות של שמחה וכבוד השכינה – ע"ד נרות דשמחת בית השואבה בעזרת נשים (סוכה נא, א) ונרות ביהכ"נס (ברכות נג, א. טושו"ע ושו"ע אדה"ז או"ח תרנ"ז ט"ד) – שכל אלו אין מקומם בהיכל. (11) ומה שקבעו לשבח על הנס נצחון המלחמה כו' ע"י נרות – הוא בכדי שיוכלל גם הנס דפך.

ה. שלשה סוגים אלו של הצלה וישועת ה' היו „בימים ההם” בימי חנוכה – ועל הסדר: בתחילה „תשועות”, אחר כך „נסים” ולבסוף – „נפלאות”.

נצחון החשמונאים התחיל עוד בעירם מודיעין (מקום המצאם של מתתיהו ובניו); היוונים בקשו להקריב שם דבר-אחר, והחשמונאים עמדו כנגדם ונצחום¹⁷ –

היתה בכך¹⁸ ישועה, אבל לא נס גלוי ולא פלא גלוי, כי במודיעין לא היה מספר גדול של יוונים.

אחר כך נלחמו בני ישראל כנגד צבא גדול ביותר של יוונים ששלח אנטיוכוס¹⁹ – מספרם של אלו היה גדול הרבה יותר ממספרם של אנשי החיל מישראל, ואירע אז נס גלוי, שלמעלה מן הטבע: „מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים” – בני ישראל נצחו במלחמה.

לאחר נצחון המלחמה, נכנסו החשמונאים לבית המקדש וגילו שאין

[וכלשון רבינו הזקן במכתבו¹⁵ על גאולתו ביי”ט כסלו: „הפליא כו’ לעשות בארץ”: הגאולה ביי”ט כסלו באה על-ידי השרים והיתה כרוכה בכמה וכמה השתדלויות וכו’ – וביחד עם זה לא היתה מן ההנהגות הרגילות כלל וכלל, כי אם דבר פלא, „הפליא”]¹⁶.

(15) במכתבו הידוע – נדפס במגילת י”ט כסלו (קה”ת תשי”ב) ע’ 22. אג”ק שלו סל”ח. ס’ התולדות אדה”ז ע’ ריח (בהוצאת תשמ”ו – ח”ג ע’ 720). ובכ”מ. וראה לעיל ע’ 285 ואילך. (16) עוד סוג יש לומר ב„נפלאות” – שהוא מופרש ומובדל גם מנסים, ע”ד משנת (אוה”ת למיכה ע’ תפ”ז) בפי „כימי צאתך מאמ”צ אראנו נפלאות” שגם בערך נסים דצי”מ הם נפלאות, ענין דנס בתוך נס (שבת צ”ז, א. ו”ש”ג), הקב”ה נסו של משה שהוא נסם של ישראל (בר” פנ”ט, ה. וראה שמור”ר ס”פ בשלח). דנסים סתם יש להם אחיזה בטבע, כמו נצחון המלחמה באופן ד„מסרת גבורים ביד חלשים”, שהי” ע”י מלחמה טבעית*; ו„נפלאות” הם נסים שהם היפך הטבע לגמרי מבלי שום אחיזה בטבע (ראה שער האמונה פט”ו – ל, ב – אבל עצי”ע אם נחית שם לחילוק זה או רק לחילוק הכללי דמלוכב בטבע או לא). וראה לעיל שם.

ובנס דפך השמן – אולי י”ל דתלוי בשני הפירושים באופנו**): (א) נתוסף כמות השמן

(*) ובערך ל„נפלאות” – נק’ זה נס המלוכב בטבע (ראה שער האמונה פט”ו (ל, א): ונסים שנעשו בדרך הטבע. . . וכנס דחנוכה ע”י מלחמה). וראה חזא”ג מהר”ל שבת כא, ב. ט”ז ארו”ח סעתי” סק”ג.

ולחמתי מהאופנים במלחמה: (א) מלחמת מדין; החלצו גו’ אנשים לצבא גו’ וביחד עם זה „ולא נפקד ממנו איש” (מסות לא, ג”ז, שם, מס), היינו מלחמה אבל נצחון שלא ע”פ טבע כלל (משא”כ בהמלחמות דחנוכה שנהרגו כו”כ מבני”); (ב) כיבוש יריחו ע”י יהושע, שלאחרי נפילת החומה באופן נסי שאינו מלוכב בטבע כלל – „ויעל העם גו’ ויחרימו גו’ לפי חרב” (יהושע ו, כ”א). ואכ”מ. (** ראה לעיל ע’ 184 ואילך.

(וכמו שמצינו באסוך דנס אלישע (מ”ב ד, ב ואילך)), וכן מפורש במדרש מעשה חנוכה. (אבל ראה ב”י חאו”ח ס’ עתר וט”ז וכו’ – שלא הזכירו מדרש זה.) ב) שנתנה איכות השמן ודלק לאט לאט. וראה לקמן הערה 26.

(17) יוסיפון פ”ב. (ראה ס’ החשמונאים א קאפיטל ב – אבל לעי”ע לא מצאתים מוזכרים בספרי פוסקי ישראל (מלבד פעם א’ בס’ בה”ג הל’ סופרים – אף שזכרו בטה”ד וכו’). מובא בס’ מאור עינים, אבל ידוע היחס לספר זה. ואכ”מ). (18) וכן כל הנצחונות בירושלים וכו’ עד המלחמה הגדולה כו’ – מגילת אנטיוכוס (נדפסה בכמה סידורים ומחזורים דקהלות ספרדיות, וקראו אותה כו’) ומדרש חנוכה.

(19) ראה מגילת אנטיוכוס. מדרש חנוכה. ובכ”מ.

ממנו שמונה ימים, וכן היו עוד ישועות ונפלאות].

ו. סדר זה – תשועות, נסים ונפלאות – מתאים כאשר לשונות אלה נזכרות לפי סדר זמני המאורעות „בימים ההם“; אך כשמדובר על „להודות ולהלל לשמך הגדול“ לאחר זה – אזי הסדר שונה:

לכל לראש, יש „להודות ולהלל“ לקב"ה על „הנסים“, שהכל מכירים שהם יד ה';

לאחר מכן עלינו להתבונן בכמה וכמה מאורעות אחרים, ולהכיר בכך שגדרם האמיתי הוא „נפלאותיך“,

אף שהרוצה לטעות יטעה – שהם מאורעות בדרכי הטבע,

ואזי אנו מודים ומהללים לה' גם עליהם.

ולבסוף באים אנו לידי הכרה, שאפילו „על ישועותיך“ – שאינם נסים ואפילו לא נפלאות, כי אם מאורעות בגדרי הטבע – יש להודות ולהלל לה', שהרי – „לה' הישועה“, הטבע עצמו הוא למעלה מן הטבע, וממילא גם „ישועה“ צריכה לעורר הודאה והילול²⁸.

הללו – והוא באומרו „נסים“ (גלויים שלמעלה מהטבע) לשון רבים (כנ"ל סעיף ב'). אלא שמונה ג' הסוגים כסדר שאירעו לדאשונה, וכמו שהוא בנוגע לתשועות ונפלאות. וק"ל. וראה הערה הקודמת.

ולהעיר ממאירי הנ"ל (וראה פר"ח או"ח סתע"ר) דס"ל דלילה הראשונה דחנוכה לא שייך להנס של שמן שדלק ח' ימים.

(28) להעיר מיהל אור ע' קנדה.

בנמצא שמן טהור להדלקת המנורה, כי היוונים טמאו את „כל השמנים שבהיכל“, עד שמצאו „פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול“²⁰. מאורע זה (מציאת פך השמן) לא היה נס גלוי,

[ובדוחק אפשר אף לטעון שהיה זה ענין טבעי, שהיוונים לא הבחינו²¹ בפך שמן זה ולא טמאוהו; ובפרט לדעת התוספות²² שבהכרח לומר „שהיה מונח בחותם בקרקע“, דבר בלתי רגיל כלל, ובפרט שבבית המקדש היתה קיימת לשכת השמנים²³, ומובן אפוא שהיוונים לא העלו על דעתם לחפש במקום כזה²⁴ (ועפ"ז יומתק מנין באה הוודאות שהיה זה שמן טהור שלא טמאוהו היוונים ב„היסט“)].

אבל סוף-סוף היה כאן דבר פלא²⁵ (נפלאות²⁶): כל השמנים נטמאו על-ידי היוונים, ופך שמן יחידי זה (היה טמון בקרקע) ונשאר שלם, מבלי שנגעו בו כלל!

[אחר כך אירע נס נוסף²⁷ – הדליקו

(20) שבת כא, ב.

(21) ראה שבת שם: בהצנע כו'.

(22) שבת שם ד"ה שהי'.

(23) מדות פ"ה מ"ה.

(24) ראה ב"מ מב, א: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע כו' והאידינא (לאחרי זמן שמואל) כו'.

(25) ובמאירי (שבת כא, ב) דלילה הראשונה מברכין על הגאולה ועל הודאת נציאת פך השמן. ובשערי אורה (ד"ה כתיב כי אתה פי"ז) דעיקר הנס שמצאו פך א' כו', עיי"ש.

(26) ולהפירוש דב, נפלאות" יש סוג שלמעלה מ„נסים“, שאין להן אחיזה בטבע (ראה לעיל הערה 16) – י"ל, שהכוונה ב„נפלאותיך“ היא להנס דפך השמן (ראה הערה הנ"ל).

(27) ומובן שגם זה נכלל בנוסח „הנרות

ז. בעומק יותר:

ת. מבואר בחסידות³⁴, שדוקא למטה מטה ביותר מתגלה ומתבטא הגבוה גבוה ביותר. ועל-דרך-זה הוא גם בענין הנסים: הנסים המלובשים בטבע נעלים בשרשם יותר מהנסים הגלויים³⁵, והטבע עצמו שרשו נעלה עוד יותר³⁶.

נסים גלויים נמשכים מבחינת ה"גלויים", והם מוגבלים בקו של "גילוי" – הנס מוכרח להראות בגילוי; נסים המלובשים בטבע נמשכים מאור נעלה יותר מגילוי, ולכן מלובשים נסים אלו בלבוש הטבע.

ומכל מקום, כיון שה"לבוש" הוא באופן המעורר "פליאה" ("נפלאות") בראוהו, עד אשר "נראה בחוש" שהדבר הוא "רק למעלה מהטבע"³⁷ – מובן, שמקורו באור שהנו על-כל-פנים בגדר גילוי.

דוקא ענין ה"תשועות", המאורעות המלובשים בטבע גופא, נמשך מעצמותו יתברך שאינו בגדר גילוי כלל, וממילא באה הישועה (שלמעלה מהטבע, הבאה מהקב"ה בעצמו) באופן

אצל בני ישראל השפעת החיות היא לכתחילה מבחינת אלקות שלמעלה מהטבע, ואין זאת אלא שהשפעה זו מתלבשת בלבוש של טבע; כלומר, נוסף לכך שהנהגת הטבע בכלל אף היא הנהגה אלקית, וממילא, באמיתתה, היא למעלה מן הטבע (כפי ש"טבע" מתפרש בעולם) – הנה אצל ישראל, אף זה (הטבע) אינו אלא לבוש חיצוני להנהגה נסית²⁹, שבה נוהג הקב"ה בבני ישראל.

וממילא, מי שיש לו עינים "מאירות", רואה את האמת, שזהו מלכתחילה ענין נסי, כך ש"לבוש" הטבע אינו תופס אצלו מקום כלל³⁰.

וכפי שנתבאר פעמים רבות³¹ פירוש מאמר חז"ל³², "מאמין בחי העולמים וזורע": חוקי הטבע (שקבע הקב"ה – "זרע וקציר גוי" לא ישבותו"³³) אינם הסיבה האמיתית לזריעתו של יהודי; הסיבה האמיתית לצמיחה, שבנגלה הוא זורע, היא היותו "מאמין בחי העולמים".

(29) ראה המשך תער"ב פרק פח בסופו: דנש"י למטה . . ההנהגה עמהם אינו ע"פ טבע כ"א משם הוי' שלמעלה מהטבע ובוה יש ב' אופנים כו', עיי"ש.

(30) ראה בארוכה בכ"ז – לקו"ש חט"ז ע' 176 ואילך. וש"נ.

(31) לקו"ש ח"א ע' 216. ע' 240. ח"ח ע' 295.

(32) ירושלמי* הובא בתוד"ה אמונת – שנת לא, א. מדרש תהלים מזמור יט. במדב"ר פ"ג, טז.

(33) נח, ת. כב.

(34) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"ב ואילך. ובכ"מ.

(35) ראה תו"א מג"א צג, א. שם ג"ד. ק, א. וראה בארוכה ד"ה כימי צאתך תשל"ח (סה"מ) מלוקט ח"ה ע' שה).

(36) כמובן מהכלל הנ"ל דכל הגבוה ביותר כו'. ולהעיר, דהנסים שאין בעל הנס מכיר בנסו (שהם מלובשים בטבע ממש – ראה יהל אור שם) – עליהם נאמר "עושה נפלאות לבדו" (נסמן לעיל הערה 14) – שנמשכים מבחי' לבדו, עצמותו ומהותו ית' (ראה יהל אור שם סק"ט. ובארוכה ד"ה כימי צאתך הנ"ל).

(37) לשון התו"א שם (ק, א. ועד"ז שם צג, רע"ד) – לענין נס פורים. וראה יהל אור שם.

(* במהר"ג חיות (אמרי בינה סי' ב) – שבידו שלמי לפנינו ליתא.

– „(להודות ולהלל לשמך הגדול) על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך“:

בתחילה באים ההודאה וההילול³⁹ על הגילויים – שמהם נמשכים „נסיך“; אחר כך – על האור שלמעלה מגילוי – „ועל נפלאותיך“; ולבסוף ההודאה וההילול „לשמך הגדול“⁴⁰ בעיקר על-ידי „ישועותיך“.

(משיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, תשכ"ד)

(39) „ל' שבח וגם לשון בהילו נרו כו' הארה בבחי' גילוי כו'“ (תו"א סד"ה בכ"ה בכסלו. ובכ"מ).

(40) ראה תו"א ר"פ שמות. תו"ח ואור"ת שם.

הנראה כאילו זוהי הנהגה בדרך הטבע ממש³⁸.

וזהו גם הסדר בשלשת ענינים אלו

(38) ולהעיר שנ"ח זמנם משתשקע החמה – עינים להאיר את החושך דוקא (תו"א סד"ה רני ושמחי. סד"ה נ"ח. שערי אורה סד"ה בכ"ה בכסלו. סדור ערה, ב"ג. ד"ה נ"ח תרמ"ג. ובכ"מ), בחי' „והו' יגיה חשכי“ (תו"א ושערי אורה ד"ה (כתיב) כי אתה נרי).

וי"ל שלכן בחר אדה"ז בנוסח [שמקדים „נסיך“ ל„נפלאותיך“ (ראה לעיל הערה 2), ובמילא –] ש„נפלאות“ הן למטה מנסים, ושייכות לטבע (כנ"ל סעיף ד"ו) – כי עיקר הענין דחנוכה הוא להאיר את (חושך) הטבע.

